

Ideologija mode u socijalističkoj Jugoslaviji: komparativna analiza filmova Generacija 68 i Trst, Jugoslavija

Oskoruš, Maja

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:615097>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Maja Oskoruš

**Ideologija mode u socijalističkoj Jugoslaviji; komparativna
analiza filmova Generacija 68 i Trst, Jugoslavija**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturalne studije

Maja Oskoruš
21865

**Ideologija mode u socijalističkoj Jugoslaviji; komparativna
analiza filmova Generacija 68 i Trst, Jugoslavija**

(ZAVRŠNI RAD)

Preddiplomski studij kulturologije

Mentor: dr. sc. Boris Ružić

Rijeka, 2020.

SADRŽAJ:

1. Sažetak	4
1.1 Ključne riječi	4
2. Uvod	5
3. Razrada teme	6
3.1 Kratak pregled povijesti Jugoslavije	8
3.2. Socijalizam kao ideologija	8
3.3 Moda.....	11
3.4 Zašto 68?	13
3.5 Generacija 68.....	15
3.6 Trst, Jugoslavija	19
4. Zaključak.....	21
5. Literatura	23
6. Filmografija.....	24

1. Sažetak

Ideja je ovog završnog rada prikazati ideologiju mode u doba Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije kroz nalizu filmova *Generacija 68*, čiju režiju potpisuje cijenjeni hrvatski dokumentarist, Nenad Puhovski, te *Trst, Jugoslavija*, film talijanskog režisera Alessija Bozzeri.

Spomenute filmove odabrala sam jer smatram da se savršeno uklapaju u ono što želim postići ovim radom. *Generacija 68* film je koji opisuje mladenački bunt jedne posebne generacije koja iza sebe nije ostavila gotovo ništa značajno za društvo, no ispunila je mladenački san svake generacije zašla je na ulice te ispustila svoj glas. *Trst, Jugoslavija* govori o masovnom prelasku talijansko-jugoslavenske granice kako bi se svojevremeno kupio komadić Zapada koji je za Jugoslavene bio nedostupan. Filmovima o kojima u ovome radu govorim zajednička je tema mladenačkog bunta. Studentski prosvjedi 60-ih godina, o čemu je riječ u filmu *Generacija 68*, motivirani su prosvjedima sa Zapada, no svaki je od njih bio potaknut različitim događajima te je imao individualan cilj. *Generacija 68* prikazuje nezadovoljstvo studenata koji potaknuti unutarnjim buntovništvom izlaze na ulice pokušavajući promijeniti svijet. S druge strane, u filmu *Trst, Jugoslavija* govori se o odlascima Jugoslavena u Italiju s ciljem kupovine traper, upravo simbola mladenačkog bunta i zanosu. *Generacija 68* prikazuje nezadovoljstvo studenata koji pokušavaju promijeniti svijet te potaknuti unutarnjim buntovništvom izlaze na ulice, a radnja filma *Trst, Jugoslavija* temelji se na kupnji traper – nekadašnjeg simbola mladenačkog bunta.

1.1. Ključne riječi

Jugoslavija, socijalizam, šezdesete, moda, traper, bunt, Zapad

2. Uvod:

Tema ovog završnog rada ideologija je mode u socijalističkoj Jugoslaviji koju ću pobliže pokušati objasniti kroz komparativnu analizu filmova *Generacija 68*, u režiji Nenada Puhovskog, i *Trst, Jugoslavija* u režiji Alessija Bozzera

Puhovski je svoj prvi film snimio sa šesnaest godina. Svoje je školovanje posvetio filozofiji i sociologiji, uz koje je paralelno studirao film i TV režiju na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu. Dobitnik je Nagrade Grada Zagreba, direktor produkcijske kuće Factum te od 2005. godine organizira ZagrebDox, međunarodni festival dokumentarnog filma.

Alesso Bozzer diplomirao je industrijski dizajn u Milanu. Nakon četverogodišnjeg iskustva što ga je stekao kao osobni asistent Enza Marija, zajedno s Beatrice Mascellanei i Marcom Minuzom osnovao je udrugu Terredarte. Filmom se počeo baviti 2006. godine kada je snimio svoj prvi dugometražni film.

Moda je sastavni dio kulturnog izražavanja. Ono što modu razlikuje od književnosti, glazbe ili umjetnosti indirektan je način komuniciranja, svojstven samo za nju. Moda, jednako kao i svaki drugi oblik kulturnog izražavanja reflektira najdublje brige pojedinca te pitanja cjelokupnog društva. Njezin je jezik komuniciranja jedinstven te ona posjeduje posebnu logiku kojom je sposobna zarobiti sadašnjost, vratiti prošlost te predvidjeti budućnost. Sve to vidljivo je prolaskom vremena.

U ovom radu želim istaknuti modu kao jedan od kulturnih fenomena. U vrijeme socijalističke Jugoslavije prihvaćanje američkog stila kao obilježje mode ogleda se ne samo u (običnim) trapericama, već i u slobodnijem modnom izričaju te pogledu na svijet. Radi lakšeg razumijevanja analize odabranih filmova, u uvodu ovoga rada govorit ću o formiranju Jugoslavije kao države, o socijalizmu te o pojmu ideologije. Ideologiju socijalističkog režima pokušat ću predočiti kroz poveznicu između ideološkog uvjerenja i stila odijevanja.

Cilj je ovoga rada iznijeti cjelokupnu sliku odnosa ideologije i mode na temelju analize dvaju odabranih filmova.

3. Razrada teme

3.1 Kratki pregled povijesti Jugoslavije

Ideja o ostvarivanju zajedničke države Južnih Slavena zasnivala se na njihovoj etničkoj, jezičnoj i kulturnoj srodnosti te zajedničkom interesu u borbi protiv tuđinske vlasti – Habsburške Monarhije i Osmanlijskog Carstva.¹

U svojoj knjizi *Kultura, konzumerizam i društvena imigracija u Jugoslaviji* Branislav Dimitrijević navodi kako je ideološko opstojanje jugoslavenskog socijalizma zapravo bila narodnooslobodilačka borba koja je ujedno značila rat protiv nacizma i fašizma.

Početak 19. stoljeća u Hrvatskoj javila se ideja o ujedinjenju Južnih Slavena koja se manifestirala kroz ilirski pokret. Opasnošću od ograničavanja državne autonomnosti, njemačka i mađarska vlast neprestano su prijetile Hrvatskoj. Čitavo 19. stoljeće bilo je obilježeno borbom za očuvanje vlastitog identiteta, čije je postojanje sve kritičnije. Otpor hrvatskog plemstva postaje sve slabiji, a prodori Mađara sve češći. Intelektualci na čelu s Ljudevitom Gajem² okupljali su se u ilirske pokrete kako bi afirmirali hrvatske posebnosti. Matković navodi sljedeće: „Učvršćivanje književne norme hrvatskog jezika na osnovi štokavštine i njegovo suprotstavljanje njemačkom i mađarskom imalo je iznimno političko značenje, jer je time pokrenut proces integriranja razjedinjenih hrvatskih pokrajina i formiranja moderne hrvatske nacionalne svijesti.“ (16)

Misao o povezivanju sa Srbijom i Crnom Gorom u zajedničku državu te oslobođenju južnoslavenskih naroda od austrougarske vlasti, bila je među Hrvatima, Slovincima i Srbima u Habsburškoj Monarhiji početkom 20. stoljeća sve intenzivnija. Potkraj 19. stoljeća prilike u Austro-Ugarskoj Monarhiji sve su slabije, stanovnici sve nezadovoljniji, a vlast sve lošija, što pojačava želju za ujedinjenjem Hrvata, Slovenaca i Srba te stvaranjem zajedničke države. Želja za stupanjem u zajedničku državu napokon se ostvarila 29. listopada 1918. godine kada je na sjednici Hrvatskog sabora prihvaćena ideja o raskidanju svih državnopravnih veza hrvatskih zemalja s Austro-Ugarskom Monarhijom. Dalmacija, Hrvatska i Slavonija, uključujući i Rijeku, proglašene su nezavisnom državom, koja je uz ostale južnoslavenske zemlje pod austrougarskom vlašću stupila u zajedničku Državu Slovenaca, Hrvata i Srba. Nova tvorevina obuhvaćala je sve južnoslavenske zemlje bivše Monarhije. Nekadašnja se velika sila, Austro-

¹ Hrvoje Matković, *Povijest Jugoslavije*, Hrvatski pogled, 16

² Ljudevit Gaj (1809. – 1872.) bio je hrvatski političar, jezikoslovac, ideolog, novinar i književnik, središnja osoba ilirskog pokreta.

Ugarska Monarhija, raspala, a nova Država Slovenaca, Hrvata i Srba, koja nastaje na području stare Monarhije, s Kraljevinama Srbijom, u međuvremenu ujedinjenom s Vojvodinom, i Crnom Gorom uskoro će se povezati u još jaču silu.

Kraljevina SHS nastala je povezivanjem dijelova nekadašnje Habsburške Monarhije sa Srbijom i Crnom Gorom. Priznanje nove države nije bilo lako riješeno. Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine SHS u prosincu 1918. godine obavijestilo je poslanstva Francuske, Velike Britanije, SAD-a Rusije, Italije, Grčke i Belgije o osnivanju nove države te iznijelo njezin ustav. Kraljevinu SHS prva je priznala Norveška, zatim SAD, Grčka, Švicarska i Čehoslovačka, dok su Velika Britanija i Francuska nastavile ignorirati njezino postojanje. Kraljevina SHS postojala je do 6. travnja 1941. godine, kada je Hitler napao njezin teritorij jer mu se nije sviđelo što je tadašnja vlada prihvatila potpisni dokument o pristupanju Jugoslavije Trojnom paktu tijekom Drugoga svjetskog rata. Napad je započeo bombardiranjem Beograda, koje su slijedili prodori njemačkih sila iz Bugarske, Mađarske i Austrije. Jugoslavenska vojska bila je preslaba te je njezin tadašnji predstavnik, general Radivoje Janković, 17. travnja 1941. u Beogradu potpisao bezuvjetnu kapitulaciju, što je dovelo do pada Kraljevine Jugoslavije. Teritorij Kraljevine Jugoslavije podijeljen je među Nijemcima, Talijanima, Mađarima i Bugarima.

Nova je partijska država uspostavljena 29. studenoga 1945. godine, čime je Jugoslavija proglašena republikom naziva Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ). Novu državu tvorilo je pet republika: Srbija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Makedonija. Teritoriju nove su države kasnije pridodani Istra i kvarnerski otoci. Obnovljena Jugoslavija bila je federativnog tipa, međutim taj federalizam bio je samo deklariran na njezinoj vanjskoj površini. Sve države članice imale su samo formalnu samostalnost koja u praksi nije postojala, jer je vlast bila centralizirana. Vlast je bila koncentrirana u partijskom i državnom vrhu Jugoslavije dok su državne ovlasti provodile politiku Partija na čelu s Titom kao glavnim tajnikom. Time je stvorena partijska država prema sovjetskom modelu.³

Konačnom raspadu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije vodili su pregovori predstavnika država članica o budućem uređenju jugoslavenske države. Milošević se zalagao za koncept centralizirane Jugoslavije, predsjednici Hrvatske i Slovenije predlagali su konfederaciju, a predsjednici Bosne i Hercegovine i Makedonije kombinaciju federacije i konfederacije. Nakon što su se stanovnici Hrvatske i Slavonije na provedenim referendumima izjasnili za samostalnost svojih republika, 25. lipnja 1991. Hrvatski sabor u Zagrebu i skupština

³ Weiss Benedict, Teorija Raspada, Jugoslavija država po potrebi

Slovenije u Ljubljani izglasali su deklaraciju kojom su Republika Hrvatska i Republika Slovenija proglašene samostalnim i suverenim državama. Hrvatsku i Sloveniju slijedile su Makedonija i Bosna i Hercegovina. Četiri od ukupno šest država proglasile su svoju nezavisnost, što je označilo raspad Jugoslavije, iako su savezni organi vlast još uvijek postojali. Srbija nije prihvatila realnost novonastale situacije te je svoja nastojanja za održanjem velikosrpski orijentirane Jugoslavije odlučila provesti silom, što dovodi do početka rata na području bivše Jugoslavije. Rat završava raspadom nekadašnje državne tvorevin i formiranjem novih nezavisnih država. Gotovo svi ratovi na području bivše Jugoslavije oslobodilačkog su karaktera koji istovremeno predstavljaju ustanak ili pobunu.⁴

Tijekom cijelog ratnog perioda u bivšoj Jugoslaviji ljudi su svoje utočište pronašli u Zapadu s izgovorom da je rat bio erupcija etničke mržnje te sama situacija pre komblicirana sve to inspiriralo je Lauru Silber da napiše roman o herojima, žrtvama i zlikovcima tog vremenskog perioda.⁵

Američki filozof i književnik Noam Chomski u svojoj knjizi *Yugoslavia, peace, war and dissolution* daje važnost teritoriju bivše Jugoslavije kao jednom od najvažnijoj regiji u političkim promišljanjima i aktivizmu. Njegovi tekstovi daju odgovore na pitanja vezana uz međunarodno pravo u današnjoj koliko i ondašnjoj politici, mediskim manipulacijama te ekonomskom krizom koju smatra glavnim uzrokom raspada bivše države.

3.2 Socijalizam kao ideologija

Kako bih bolje objasnila socijalizam kao ideologiju, ponajprije ću definirati svaki pojam zasebno.

Socijalizam (lat. *societas* – društvo) se danas smatra jednom od prvih faza komunističke društveno-ekonomske formacije. Nadalje, socijalizam možemo definirati kao skupni naziv za suvremenu političku, društvenu, ekonomsku i kulturnu praksu i teoriju radničkog naroda. *Oxford Dictionary* socijalizam definira kao niz političkih i ekonomskih teorija utemeljenih na uvjerenju da svi imaju jednako pravo na dio bogatstva i da bi vlast trebala posjedovati i kontrolirati vodeće industrije. „Skup političkih i ekonomskih teorija temeljenih na uvjerenju da

⁴ Klemenčić Matjaž, Tipologija oružanih sukoba na prostoru bivše Jugoslavija dvadesetih godina 20. stoljeća; 2

⁵ Silber Laura, *Yugoslavia: Death of a Nation*, Penguin Books

svatko ima jednako pravo na dio bogatstva zemlje i da bi vlada trebala posjedovati i kontrolirati glavne industrije.“⁶

Riječ ideologija nastala je u 18. stoljeću kao spoj grčkih riječi *idea*, koja označava formu, i *logos*, koja označava mišljenje, riječ ili govor. *Oxford Dictionary* definira ideologiju kao nauku o idejama i izučavanje o njihovoj korijenu i prirodi, te kao skup uvjerenja neke određene grupe individualaca. Ideologija je „skup ideja na kojima se temelji ekonomski ili politički sustav“..⁷ Najkraće ideologiju možemo definirati kao sistem ideja i ideala koje se odnose na područja ekonomije i političke teorije.

Socijalizam kao ideologiju prate dva paradoksa. Prvi je taj što se socijalizam promatra kao jedna od političkih ideologija koje su uvelike utjecale na stvaranje današnjeg modernog svijeta. Utjecaj socijalizma pritom se često predstavlja kao negativan, jer svoje temelje nalazi u političkom nasilju, neslobodi naroda i totalitarizaciji života unutar zajednice. Drugi je paradoks u tome što se socijalizam određuje kao potpunu i pravu ideologiju, iako nije precizno definirano što sam taj pojam znači. Što podrazumijevamo kad kažemo ideologija? Zašto se sadržaj pojma širi ili sužava ovisno o stajalištu onoga koji ga promatra?⁸ Ravlić u svojoj knjizi *Svjetovi ideologije* objašnjava odakle proizlaze spomenuti paradoksi. Prema njegovu mišljenju, oba su paradoksa rezultat pokušaja svodenja socijalizma na samo jedan oblik, i to onaj revolucionarni. Reformistički i liberterski oblici socijalizma svodili su se na revolucionarni oblik, koji se smatrao pravim i potpunim socijalizmom.⁹

Socijalizam se kao ideologija oblikovao u 19. stoljeću kada je nastao i sam pojam socijalizam. Riječ socijalisti prvi se put pojavila 1827. godine u Velikoj Britaniji, u jednom od tadašnjih brojeva *Cooperative Magazinea* odakle, se nastavila širiti svijetom. Pierre Leroux¹⁰ prvi je puta upotrijebio izraz socijalizam 1831. godine kako bi onačio svoje neslaganje s individualizmom i liberalizmom.¹¹ Prvobitna ideja socijalizma opisivala je ideje i učenja Saint-Simona i Fouriera u Francuskoj te Roberta Owena u Engleskoj te se vrlo brzo proširila na ideju socijalne utopije kao savršene zajednice u kojoj vrijede jednakost i pravda. Utopijski socijalizam nastao je kao

⁶ <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/socialism?q=socialism>

⁷ <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/ideology?q=ideology>

⁸ Slaven Ravlić, *Svjetovi ideologija*, 110

⁹ Mesarić Milan, *Socijalizam: utopija, zabluda ili realna alternativa kapitalizmu*.

¹⁰ Pierre Henri Leroux (1797. – 1871.) bio je francuski filozof i politički ekonomist.

¹¹ Pribicevic Branko, *Socijalizam – Uspon i pad*.

odgovor na političku i društvenu situaciju u svijetu nakon Francuske revolucije koja je rezultirala ubrane promijene u društvu.¹²

Novo značenje socijalizam je dobio 1848. godine kada su Karl Marx¹³ i Friedrich Engels izdali Komunistički manifest s ciljem da svoju ideju socijalizma predstave svijetu. Razlika između njihovog viđenja socijalizma te onog utopijskog bila je u tome što Marx i Engels svoju ideju socijalizma pokazuju kao nešto zasnovano na znanosti, dok se prethodni socijalizam temelji na romantičarskom pogledu, što je vidljivo već iz njegova naziva utopijski socijalizam. Cilj znanstvenog socijalizma bio je znanstveno dokazati važnost pobjede radničke klase te zasnivanje društva u kojem su sredstva potrebna za proizvodnju u vlasništvu zajednice. Marx i Engels pritom navode komunizam kao bitnu stavku takvog društvenog uređenja. Svoju partiju osnovali su 1847. godine te su je nazvali komunističkom partijom. S vremenom se pojam komunizam počeo koristiti kao oznaka radikalnih socijalističkih ideja i pokreta koji svojom revolucijom žele preobratiti društvo, dok se socijalizam sveo na društvene pokrete kojima je cilj bio popraviti trenutno iskvareno društvo.

Socijalizam se danas smatra najširoom političkom ideologijom koja podrazumijeva mnoštvo ideoloških oblika, teorija i tradicija, često neprijateljski međusobno nastrojenih. Razlog neprijateljskog karaktera krije se u tome što je svaka od teorija htjela biti ona čista, prava i istinska. Svi oblici socijalističke ideologije, bez obzira na to koliko bili različiti, imaju zajedničko ishodište i elemente od kojih su najvažniji ideja podruštvljenja, kooperacije, bratstva, jednakosti i slobode. (114) Podruštvljenje je polazna točka kada se govori o socijalizmu. Prvobitna ideja socijalizma težnja je za socijalizacijom te prenošenje temeljnih životnih uvjeta u kolektivne ruke. Kooperacija je temelj napredovanja i uspjeha te prirodno stanje među ljudima. Socijalisti zagovaraju ideju bratstva među ljudima. „Nijedan čovjek nije otok okrenut samome sebi, svaki čovjek povezan s drugim, dio je cjeline. Zato su ljudska bića 'drugovi', 'braća' i 'sestre' prikvačeni jedno uz drugo zajedničkom ljudskošću.“ Nadalje, jedno je od klasičnih načela socijalizma i jednakost, preciznije društvena jednakost. Socijalisti priznaju da se svi ljudi ne rađaju s jednakim predispozicijama i sposobnostima, ali smatraju da one bitne nejednakosti proizlaze iz društvenog uređenja. Socijalisti za sebe kažu da djeluju u ime slobode, koju zagovaraju kao svoju polaznu točku te je smatraju načelom organizacije svakog društva.

¹² Vejvoda Ivan, Utopijski socijalizam, Institut za Evropske studije

¹³ Karl Heinrich Marx (1818. – 1883.) bio je njemački filozof, ekonomist, povjesničar, sociolog, politički teoretičar, novinar i socijalistički revolucionar.

O socijalizmu kao društvenom modelu postoje različita mišljenja. Međutim, većina socijalističkih mislilaca zamišlja socijalizam na jednak ili vrlo sličan način. Svi oni naglašavaju da je socijalizam jedan od načina društvenog uređenja u kojem se ostvaruje istinska sloboda, jednakost, pravda, ljudsko zajedništvo i solidarnost. Na temelju stavova začetnika i autora socijalizma može se zaključiti da se izvorna socijalistička načela podudaraju s univerzalnim etničkim vrijednostima

3.3. Moda

„U jednoj od najznačajnijih knjiga o modi u svijetu postmoderne teorije kao otvorenog polja raznolikih orijentacija i disciplina *Adorned in Dreams: Fashion and Modernity* iz 1985. godine Elizabet Wilson tvrdi kako je u svim društvima tijel odjeveno; te posvuda odjeća i ukrašavanje imaju simboličko, komunikacijsko i estetsko značenje“ Wilson, 1985/2003:3.¹⁴

Uz bok modi stoje modni mediji koji djeluju kao komunikacijski alat cijele modne industrije. Modni mediji poznatiji kao modni časopisi djeluju kao posrednici između marki i potrošača. Svojim utjecajem određuju što je *in* a što *out*.¹⁵

Moda je oduvijek uspostavljala poredak vrijednosti unutar društva. Pojavom modernog društva modom se više ne naglašava „prirodno“ tijelo, već se njome uspostavlja kulturni poredak značenja u kojem odjeća postaje znak identiteta svake individue. Također je bitno napomenuti da su na osnovi kulturalnih studija, feminizma, teorijske psihoanalize i antropologije nastala i nova, interdisciplinarna promišljanja mode.

„Oni koji su šezdesetih godina mislili da je moda mrtva, da moda više nije u modi, zaboravili su da antimodne predodžbe u kontekstu modnog sustava zadobivaju novo značenje i da to značenje izručuju na novi način.“¹⁶

Različiti društveni slojevi njeguju različite modne izričaje. Niži društveni slojevi redovito oponašaju tzv. visoku modu (*haute couture*), a tzv. antimoda, ponajviše kros traper (jeans), majice kratkih rukava (T-shirt) i uniforme, glavna su oznaka svih supkultura mladih 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća. Naspram drugih oblika komuniciranja, moda je vrlo kasno postala

¹⁴ Žarko Paić, Krešimir Purgar, Teorija i kultura mode, 11

¹⁵ Hoskin E. Tansy, *Stitched Up: The Anti-Capitalist Book of Fashion*;34

¹⁶ Biočina Ivana, *Modus Vivendi: Oglad o političkom, ekonomskom i društvenom u modi*; 67

predmetom istraživanja, što se odrazilo na stvaranje njezina posebnog jezika komuniciranja te zasebnog govora općenito.

Modi nedostaju vjerodostojnost i autonomnost, zbog čega ona još uvijek u području istraživačkog svijeta komuniciranja nije dobila priznanje. „Najbolje se to može objasniti metaforom pjene od mjehurića i fenomenom oblika. Oboje su ono nestalno i prolazno, gotovo na granici stabilnoga poretka značenja, bez vlastite logike djelovanja.“ (11) Odjeća i ukrašavanje pripadaju tijelu prvenstveno kao estetskom objektu. Moda se kao i svaki fenomen neprestano mijenja, što rezultira promjenama identiteta odjevenog tijela te nemogućnošću razlikovanja stila od trenda.

U knjizi *Teorija i kultura mode* velik se značaj pridaje upravo problemu koji moda zadaje modernom svijetu time što od vizualnih umjetnosti i arhitekture preuzima pojmove stila i trenda te ih svodi na estetsko-komercijalan nivo vizualne komunikacije u globalnom svijetu komunikacija, uloga i kapitala te estetskih značenja samih za sebe. Teoretičare zanima postoji li mogućnost da se moda i dalje istražuje u kategorijama linearnog napretka i razvitka u okviru društvene dinamike ili je potrebno osmisliti nove konceptualne alate kojima će se lakše pratiti brzina promjena u modnom svijetu, odnosno kako se njezin kod pretvara u mrežu globalne komunikacije.

Nestabilnost i neizvjesnost glavne su karakteristike modne industrije kao jedne od vodećih industrijskih grana u svijetu. Predviđanje zahtjeva kupaca je nemoguće, jer se preferencije kupaca prebrzo mijenjaju. S druge strane, reakcije dizajnera i proizvođača nisu dovoljno brze da bi se prilagodile očekivanjima tržišta. Rezultat ove teze je da brzina tržišta postaje kritična komponenta pri stvaranju konkurentne prednosti u proizvodnji koju ograničava kratak vijek trajanja. Modni svijet nameće ljudima potrošnju kao životnu potrebu. Iako nije primarna ljudska potreba, moda postaje važna čovjeku. Iz tog razloga dolazi i do kontra efekta u proizvodnji novih modnih trendova, koji su slabije kvalitete, brzo se lansiraju na tržište, jeftiniji su i dostupniji svim društvenim slojevima.

Ljudskih je potreba malo, dok je želja mnogo i ne postoji način da se one ograniče. Prema općepoznatoj i najjednostavnijoj definiciji tržište je mjesto susreta ponude i potražnje.

„Prema tome pitanje: Treba li nam tržište? pogrešno je postavljeno Tržište nije primarna, nego izvedena kategorija. Ne polazi se od tržišta, nego od društveno-ekonomskih odnosa.

Nema sumnje da je osnovna institucija socijalizma samoupravljanje. Tamo gdje nema samoupravljanja nema ni socijalizma.¹⁷

Tržište povezuju svi potencijalni kupci koji dijele određenu potrebu ili želju te su spremni potrošiti novac kako bi ih zadovoljili. Veličinu tržišta definira broj ljudi koji iskazuje neku potrebu. Tržište ima proizvode koji zadovoljavaju tu potrebu, a ljudi su ih voljni dati u zamjenu za ono što žele. Ljudska potreba je stanje koje se javlja uskraćivanjem osnovnih zadovoljstava, dok su želje žudnje za posebnim zadovoljenjem dubljih potreba.

Suvremeno modno tržište u velikoj je prednosti jer kupci vrlo dobro znaju što žele te su informirani o posljednjim modnim trendovima. Stalna potreba da se kupuje nešto novo i jedinstveno u potrošača je i dalje prisutna, a u isto vrijeme proizvođači brze mode potiču potrošača da što češće kupuje novo i jeftino. Glavne karakteristike suvremenog modnog tržišta su kratak životni ciklus proizvoda, visok stupanj potražnje za modnim proizvodima, niska predvidljivost potražnje, izrazito impulzivna kupovina te vrlo konkurentno tržište. Drugim riječima, proizvodi su dizajnirani na način da zadovolje potrebe trenutka, kratkog su roka trajanja i njihova je prodaja sezonska. Potražnja nije stabilna, već na nju utječu filmovi, trendovi te vanjske prilike odnosno neprilike. Potražnju za nekim proizvodom gotovo je nemoguće precizno predvidjeti, jer se odluka o kupnji novog proizvoda u pravilu donosi na mjestu događaja, tj. u trgovini.

Odgovor na suvremeno modno tržište definitivno je brza moda. Cilj je brze mode u što kraćem vremenu dopremiti modne proizvode u prodavaonice, kako bi se povećao broj sezona. Za brzu je modu karakteristično da popularni dizajn pretvara u proizvode dostupne širokim masama, potičući na taj način potrošnju. Ta je glavna karakteristika brze mode ujedno i njezin najveći problem. Brza moda smatra se neodrživom i štetnom za okoliš, jer potiče pretjeranu kupovinu jednokratnih modnih proizvoda slabije kvalitete. Uzrok je i genetskih modifikacija pamuka, proizvodnje pesticida za održavanje pamuka, modernog ropstva s lošim uvjetima rada te ekoloških katastrofa, a sve to radi nekvalitetnog proizvoda kratkog roka trajanja.¹⁸ Održiva moda suprotna je brzjoj modi. Ona ne šteti okolišu, dugotrajnija je te odgovara svakom stilu. Ona nastaje u suradnji psihologa i poduzetnika koji nastoje modnu industriju pretvoriti u industriju isključivo održive mode.¹⁹

¹⁷ Horvat, Branko, ABC JUGOSLAVENSKOG SOCIJALIZMA; 8

¹⁸ Thomas Dana, Fashionopolis: Why What We Wear Matters

¹⁹ Little Tyler, The Future of Fashion: Understanding Sustainability in the Fashion Industry

Tijekom socijalizma proizvodnja alternativne mode smatrala se beznadnom iz razloga što je zapadna visoka moda dominirala u proizvodnji. Time je društveni položaj alternativne mode ukorijenjen kao jedna od opcija individualnog stila.²⁰

m

3.4 Zašto 68?

Prema mišljenju mnogih 1968. godina promijenila je svijet. Uvela je nova pravila, nametnula nove vrijednosti te pobudila svijest ljudi. Od Amerike do Europe, te su godine mladi ljudi tražili promjene. Promjene koje su nastupile bile su potaknute društvenim razočaranjima te odbacivanjem nametnutih društvenih normi. „Šezdesete nisu bile tek obično desetljeće, to je bilo stanje uma – prepuno bunta, uzbuđenja, utopizma... ali i idealizma u želji da se svijet učini boljim mjestom.“²¹

Godinu su obilježili studentski prosvjedi u čitavoj Europi, praško Proljeće, ženski pokreti te *gay* liberalizam. Najpoznatiji atentati na Martina Luthera Kinga i Bobbyja Kennedyja dogodili su se također 1968. Pokret je zahvatio čitav svijet, a svaka je zajednica imala vlastite motive pobune.

Jugoslavenski, poljski i čehoslovački studenti prosvjedovali su protiv komunističkog režima koji im je uskraćivao slobodu. Na Zapadu je glavna prijetnja bio američki imperijalizam, ujedno i povod rata u Vijetnamu. Za razliku od Zapada koji je težio revoluciji, Istok je od vlasti tražio poštivanje zakona. Prema tome, može se zaključiti da to nije bio jedinstveni svjetski pokret, već više manjih i međusobno povezanih pokreta koji su doveli do svjetskog buđenja

Globalni je pokret ostavio traga i u kulturi, filmu, sportu i umjetnosti. Za svjetsku kinematografiju 1968. godina bila je značajna zbog toga što su se na nju odrazili olitički događaji koji su obilježili gotovo sve tadašnje zemlje. Gotovo u svim filmovima snimljenima tih godina mogu se prepoznati odrazi društvenih i političkih prilika. Osobito su česti stavovi o seksualnosti i nasilju te cinizam prema tradicionalnim društvenim normama.

U području glazbe tih je godina osobito zaživjela rock scena. Godina 1968. puni glazbene note univerzalnošću i otvorenošću mladih, čiji vapaj za promjenama postaje sve intenzivniji. Glazba

²⁰ Tomić-Koludročić Inga, *Alternative Fashion in late socialism*

²¹ Vlado Ercegovic, 1968 kratki vodič,9

se danas smatra jednim od najznačajnijih i najutjecajnijih medija za širenje širenju pozitivnih ideja u borbi za slobodu.

Na europsku je umjetnost utjecao niz nasilnih događaja koji su raspoloženje od povjerenja i optimizma okrenuli prema nepodnošljivosti i ratovima. Brojni umjetnici postali su politički aktivisti, a njihova umjetnost otkriva brojne društvene i političke promjene tog vremena.

„Modu 1968. najprije obilježava individualizam i neka vrsta bezakonja. Sve što treba jednom umjetniku je oko za boju, liniju i ritam, samouvjerenost te malo zdravog razuma.“ Patricia Shelton, Christian Science Monitor. Modna scena 1968. godine naizgled je djelovala lepršavo i anarhično, međutim podjednako je karakterizira i porast odjeće geometrijski preciznih linija koje su istovremeno mekane i romantične. Dizajneri stvaraju kolekcije koje na ulice donose pristupačnu visoku modu, a u skladu su s mladenačkim revolucijama. Popularne su i kratke suknje, koje uz one elegantnije i u skladu s geometrijskim frizurama nose londonske djevojke. Bitnu ulogu na modnoj sceni odigrala je Mary Quant, napravivši odmak od pretencioznog francuskog modnog diktata. U dvanaest je mjeseci lansirala osamnaest kolekcija odjeće, rublja i posteljina, odjenuvši žene u raznobojne mini-haljine i prozirne košulje koje su otkrivale dotad pokrivene dijelove tijela. Ženski kapci bili su obojani šarenim nijansama u kombinaciji s crnim tušem, a muškarci su monotona odijela zamijenili odijelima duginih bojama.

Godina 1868. danas je značajna i kao godina u kojoj su žene izborila pravo pobačaja te kao godina u kojoj se zagovara i slavi sloboda ljubavi. Kazalište je svoju aktivnost tih godina temeljilo na improvizacijama te istraživanjima novih načina komunikacije s publikom i novih načina uključivanja publike u predstavu.

Tijekom čitavih 60-ih godine zbilo se mnogo događaja, skupova i zbivanja koji su uvelike utjecali na društveni, kulturološki i politički način života tog vremena. Za nekoga glavnu ulogu odigrala je glazba, dok bi neko drugi istaknuo sport, a treći lepršave šljokaste prozirne košulje. Sve zajedno djelovalo je unutar zasebnih okvira koji su zajedno gradili revolucionarni period. Al ono jedno je sigurno da je najdugovječniju etiketu za čitavu generaciju postavio glazbeni festival Woodstock.

3.5. *Generacija 68*

Generacija 68 film je koji potpisuje cijenjeni hrvatski filmski, televizijski i kazališni redatelj, producent, scenarist i direktor produkcijske kuće Factum, Nenad Puhovski. Nakon završene Akademije dramske umjetnosti u Zagrebu, Puhovski se profesionalno posvećuje kazalištu, filmu i televiziji. Autor je mnogih kazališnih predstava te potpisuje više od 250 TV produkcija svih vrsta, dramskih, dokumentarnih, glazbenih i obrazovnih. Na hrvatskoj se umjetničkoj sceni osobito ističe kao autor dokumentarnih filmova, priznatih i nagrađivanih i u svijetu. Na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu predaje od 1978. godine, a kao predavač sudjeluje i na mnogim filmskim radionicama u Hrvatskoj i inozemstvu. U okviru njegove je produkcijske kuće Factum, osnovane 1997. godine, dosada snimljeno više od 80 filmova, koji su sudjelovali na 150 različitih filmskih festivala te osvojili više od 90 stranih i domaćih nagrada. Godine 2005. Puhovski osniva ZagrebDox, međunarodni festival dokumentarnog filma, čiji je direktor i danas.

Film Generacija 68 za samog je autora poseban iz razloga što opisuje dio njegovih mladenačkih zanosa i ideje o revoluciji za koju je i sam smatrao da će promijeniti svijet. Glavna ideja filma bila je ispitati dosege revolucionarnih promjena na društvenoj i osobnoj razini, pa stoga na samom početku (autor) postavlja pitanje: „Je li se revolucija zapravo dogodila?“ Puhovskog je na snimanje filma potaknuo njegov zet, rekavši da događaji 1968. godine nemaju nikakva značaja za sadašnjost. Prema njegovu mišljenju 1968. pripada isključivo generaciji koja ju je proživjela, dok za ostale ona predstavlja samo vrlo dobar pokušaj revolucije za koju nema mjesta u školskim udžbenicima.

„Lako je to reći iz udobnosti profesorskih fotelja, korak do penzije sa stavom vrhunskih karijera, korak od smrti od zaborava. Ako se mene pita, 68..se nema što slaviti. Mogli bi je, ako hoćete, ako baš inzistirate, ako baš bez toga ne možete, mogli bi tu godinu možda žaliti. Mnogi od vas danas su mrtvi, mnogi od njih isto. Na mene ne ostavlja utisak što ste sjedili u menzama i držali govore kad je većina vas samo slušala govore. Ne divim se činjenici da ste bili u opasnosti. Folklor koji ste izgradili postao je sam sebi svrha. Da ne bude zabune, ako se mene pita, 68. jest bila značajna godina, ali samo zato što je bila i ostala vaša. Vaša je, meni ne treba još jedna mitologija. Ništa nije ostalo. Pokušajte to razumjeti. Ništa nije ostalo.“²²

Puhovski filmom nastoji ispitati je li generacijska razlika razlog što suvremene generacije ne shvaćaju važnost 68, ili je 68. ipak samo iluzija tadašnjih studenata. Ne borimo li se mi danas za neku bolju prošlost? Nismo li ipak izdali mladenačke ideale i revolucijom proglasili nešto

²² Izjava zeta Nenada Puhovskom u filmu.

što to nikada nije ni bilo? – pitanja su koja se u filmu često ponavljaju i kojima se pridaje velika pozornost.

Kako bi preispitao izjavu svoga zeta i pronašao odgovore, Puhovski okuplja nekadašnju ekipu i arhivske snimke te se vraća na Korčulu.

Film je sastavljen od niza snimaka koje je Puhovski pronašao u osobnom arhivu. Njegove se arhivske snimke idealno uklapaju u film, naglašavajući jugoslavenski duh i energiju 68. Naraciju u filmu vodi sam redatelj, a u prvome se planu izmjenjuju snimke kojima se nastoji dočarati redateljeva nostalgija za 68. Nadalje, redatelj vodi gledatelja i kroz svoj video-dnevnik te ga upoznaje sa stavovima predstavljenim na video-snimkama. Glavna stavka u filmu svakako su intervjui s redateljevim bliskim prijateljima i članovima obitelji, koji dodatno pojačavaju ideju i bit vremena o kojem film govori. Svi dokumentarni modeli koje Puhovski koristi zajedno grade sliku vremena koja se temelji na romantičarkom pogledu studenata.

Suradnja s *Rundek Cargo Triom*, koji potpisuje koji potpisuje glazbu u filmu, svakako je ovom filmu dala dodatnu čar. Glazba u filmu funkcionira kao jedan od dokumentarnih modela, dočaravajući atmosferu 1968. godine u Jugoslaviji.

Godinu 1968. obilježavaju studentske revolucije na području čitave Europe. Pod sloganom „Budite realisti, tražite nemoguće“, studenti su preuzeli ulice, trgove i europska sveučilišta. U bivšoj Jugoslaviji studenti koji su se pridružili revolucionarnom pokretu bili su uglavnom iz Beograda i Zagreba. U Beogradu su se okupljanja organizirala na ulicama te su nerijetko završavala okršajima s policijom, u kojima su neki izgubili i život. U Zagrebu su se okupljanja organizirala u prostorijama Studentskog centra i Filozofskog fakulteta.

Kada se situacija počela zahuktavati, nestrpljive je studente smirio Tito, složivši se s njihovim idejama, što je ujedno značilo kraj i pobjedu revolucije. U stvarnosti se, međutim, ništa nije promijenilo. Iste se godine na Korčuli održalo još jedno zajedanje ljetne filozofske škole Praxis. Tog je ljeta Korčula postala središtem globalne filozofije, jer su upravo ondje svjetski poznati mislioci poput Ernsta Blocha, Herberta Marcusea i Kostasa Axelova s lokalnim filozofima raspravljali o Marxu i revoluciji. Kao mladi student filozofije, događaju je prisustvovao i Puhovski, autor filma, a također i čitava generacija mladih koja je uvelike odredila budućnost.

Putovanje Zagreb – Korčula za aktere je filma, mlade intelektualce, značilo bijeg od svijeta u kojem su živjeli, u svijet u kojem su željeli živjeti. Iako razočarani ishodom studentskog štrajka, studenti dolaze na Korčulu kako bi učili od najvećih. Korčulanska ljetna škola studentima je

značila dodatno obrazovanje i mogućnost iznalaženja odgovora na pitanje „što se to događa u svijetu“.

Filozofija je, međutim, postala bespomoćna, jer se nakon prodora Rusa na područje Praga sve srušilo i svijet postaje svjedokom najveće studentske žrtve. Godine 1969. u znak prosvjeda protiv ruske okupacije spalio se Jan Palach.

O tim događajima, kao i onima koji su im prethodili, Puhovski u filmu *Generacija 68* govori kako bi odao počast generaciji s kojom dijeli mladenački entuzijazam, istovremeno osporavajući stvarni raspon promjena, podjednako na društvenoj i osobnoj razini.

Lako je imati ideje, no učiniti ih vjerodostojnima za za buduće generacije znatno je teže.

Na početku filma redatelj priznaje da krajem 60-ih godina nije imao dovoljno novaca za „hipijevski obojenu, pomalo sofisticiranu i distanciranu“ bubu, koja je predstavljala sve što je tada želio biti. Umjesto vozačkog ispita, položio je kino-amaterski tečaj te je počeo snimati ljude u svakodnevnim situacijama, omladinske marševe, roditelje, prijatelje iz škole i samoga sebe. Te snimke koristi i u filmu *Generacija 68*.

U svibnju 2008. godine Puhovski prisustvuje performansu Dalibora Martinisa, interno nazvanom Mala Korčula, a posvećenom 40. godišnjici studentskih događaja 1968. Na događaju se okupila ekipa nekadašnjih studenata te brojni umjetnici, želeći se prisjetiti revolucije koja ih je uvelike obilježila, ali i zbližila. Martinisov je performans ujedno bio i začetak novog, *Subversive festivala*, posvećenog 1968. godini.

Godina 1968. imala je i drugačiju stranu, glasniju, čvršću, buntovnijiu i masovnijiu, što dobro dočaravaju događaji u Parizu i prosvjed protiv rata u Vijetnamu. Kratka iluzija slobode i slavlje individualnog mišljenja obilježili su generacije 68. diljem svijeta. Osjećaj nelagode potaknuo je studente da započnu blokade. Većina je studenata svoj glas širila putem omladinskog tjednika, najavljujući tzv. revoluciju. Mladi studenti inspiraciju su pronalazili u buntovnicima, na Zapadu nazvanima revolucionarima. Čitavu je borbu mladih intelektualaca protiv nadmoćnoga socijalističkog režima obilježila kombinacija nevinosti, pameti, čistoće i odlučnosti.

Mladi su ljudi, puni zanosa i strasti, željeli „napraviti bolji svijet“. Godina 1968. može se protumačiti i kao jedan od „lijevih pokreta“ uperen prema nedovoljno radikalnoj komunističkoj partiji, koji je nastojao elementarne ljudske potrebe postaviti na pravo mjesto.

Tisuće je zagrebačkih studenata, istomišljenika, svoje utočište pronašlo u dvorištu Studentskog centra. U to vrijeme angažiranost zagrebačkih studenata za neke je bila samo zanimljiva komorna predstava, bitna za studente, no potpuno marginalna za Hrvatsku i Zagreb.

Iako svjesni brojnih rizika i svoje nespremnosti, studenti nisu odustali od prosvjeda. Studentima je prosvjed bio prilika da kažu što misle i žele, odnosno da izraze svoj stav prema načinu života koji im je nametnuo tadašnji režim. Prema riječima redatelja Puhovskog, taj režim „nije bio niti komunizam, niti socijalizam, niti demokracija“.

Nova generacija tražila je nešto konkretnije – besplatno školovanje za sve. Nažalost, nastojanja nove generacije također su bila bezuspješna. Bezlična korporativno-liberalna politička birokracija uništila je zanos i ove generacije. Godine 2011. svijetom se proširio Occupy movement, idejno vrlo blizak događajima 1968. godine.

Puhovski film završava zanimljivim pitanjima te jednostavnim zaključkom. Što nam je od svega toga ostalo? Usamljen osjećaj vrijednosnog sustava? Ili osjećaj da se nešto treba pokrenuti, da je nešto moguće napraviti? Prema mišljenju autora, neke se stvari ipak trebaju pospremiti u vremensku kapsulu i položiti u zemlju, u nadi da će ih netko jednom pronaći.

Čitavu eru 60-ih godina obilježile su plave traperice, po kojima je generacija 60-ih nazvana jeans generacijom. Film Generacija 68 ne govori o modi 60-ih, već o buntovnom ponašanju studenata koji su tih godina većinom nosili traper. Traper je tako postao simbol tog vremena i mladenačkog otpora, koji je bio vječan i snažan poput samog traperera.

3.6 Trst, Jugoslavija

Dok su Talijani u Jugoslaviju dolazili kako bi kupili jeftiniji benzin i prehrambene proizvode, Jugoslaveni su odlazili u Italiju kako bi si priuštili stvari koje u njihovoj zemlji nisu bile dostupne. Upravo o tome govori Trst, Jugoslavija, dokumentarni film u režiji Alessa Bozzera i koprodukciji Al Jazeere.

Alessio Bozzer rođen je u Trstu 1975. godine. Diplomirao je industrijski dizajn u Milanu. Od 1999. do 2003. bio je osobni asistent Enza Marija, a s Beatrice Mascellanei i Marcom Minusom 2004. godine osnovao je udugu Terredarte za koju organizira izložbe i razne kulturne događaje.

Od 2006. godine producira i režira za *Trst Videocast*. Njegov prvi dugometražni film *Zašto film o Michealu De Lucchi* 2013. godine otvorio je *Arquitetura Film Festival* u Lisabonu. Film *Trst, Jugoslavija* iz 2016. godine premijerno je prikazan na *Trieste Film Festivalu* 2017.

Trst, Jugoslavija film je o vremenu kada su Jugoslaveni masovno putovali preko granice, nastojeći dohvatiti komadiće kapitalističkog sna koji im u njihovoj zemlji nije bio dostupan. Najviše su tragali za poznatim Levi's trapericama, tzv. levisicama, simbolom 70-ih i 80-ih godina, te crnom kavom. se tragalo za poznatim Levisicama, treper hlačama te crnom kavom.

Jugoslavija je licencu za *Lee Cooper* marku tropera kupila tek krajem 1970-ih, kako bi mogla početi s vlastitom proizvodnjom levisica. Osim Jugoslavije, Mađarska je jedina zemlja koja je imala dozvolu za proizvodnju vlastitog tropera. Socijalizam u Jugoslaviji i Mađarskoj nije bio strog kao u ostalim zemljama u kojima se traper smatrao izrazom pobune i slobode naroda pa je i njegova proizvodnja bila zabranjena.

Budući da stanovnici Sovjetskog Saveza nisu smjeli putovati na Zapad, stanovnici Jugoslavije i Mađarske od samog su početka imali prednost u nabavci tropera.

Jugoslavija je svoje granice otvorila sredinom 60-ih godina, a Mađarska nedugo nakon toga. Otvaranjem granica Jugoslavija i Mađarska dolaze u doticaj sa zapadnjačkom kulturom, a otvaraju se i ilegalni putevi uvoza tropera.

Iz perspektive mode šverceri su odlični dizajneri koji znaju prepoznati savršeni trenutak za zadovoljenje želja i potreba svojih mušterija i tržišta. Sve je započelo na Ponte Rossu, otvorenoj tržnici u Trstu koju je autor filma nazvao „trgovačkom mekom Jugoslavena“.

O motivaciji za film *Trst, Jugoslavija* Alessio Bozzer kaže: „U Trstu je sjećanje na nekadašnji Ponte Rosso, gdje se trgovalo s Jugoslavenima, vrlo živo kod ovdašnjih ljudi. Slušao sam o tome nebrojeno puta, počeo dosta razmišljati o toj temi, u međuvremenu naučio da to neobično razdoblje u životu moga grada nije dokumentirano i zato sam, na koncu, odlučio napraviti film.“

U vrijeme vremenskog perioda o kojem govorimo talijansko-jugoslavensku granicu prošlo je godišnje više milijuna ljudi, prvenstveno Talijani i Jugoslaveni. Jugoslaveni su odlazili u Italiju kako bi kupili dašak Zapada, dok su Talijani odlazili u Jugoslaviju kako bi upoznali Istok. Početkom 1960-ih počinje era šopinga i vikend putovanja u Trst koja traje sve do kraja 1980-ih.

Trg Ponterosso danas je tek popločena pustinja koju su nekada ispunjavali štandovi, zauzimajući gotovo čitavu površinu trga na kojem je svakodnevno trgovalo nekoliko stotina ljudi. Prema procjenama, tjedno je trg posjetilo više od deset tisuća ljudi koji su stanovnicima Trsta otežavali

slobodno kretanje trgov. Trst je bio prenapučen turistima koji su u grad dolazili prvenstveno radi Ponte Rossa i kupovine kave i traperi.

Trg je bio prepun raznolikih kupaca te onih koji su dolazili samo kako bi udahnuili dašak zapadnjačke kulture. U neposrednoj blizini Trga Ponterosso nalazile su se mjenjačnice, legalne i ilegalne. Zanimljivo je što su ilegalne mjenjačnice od policijske uprave bile udaljene samo 300-tinjak metara, a od Ureda za financijski nadzor samo 200-tinjak.

Bozzer u svom filmu Trg Ponterosso naziva „Crveni most“. Ne daje odgovor na pitanje kako je i zašto taj trg dobio ime po boji, no danas to ime ima simboličko značenje. Prema Bozzerovim riječima: „Nigdje na svijetu kapitalizam i socijalizam na surađuju tako mnogo i tako pošteno kao na ovoj tržnici. Za male pare, jeftina roba. Zarada mala, prevara mala. I svi su sretni i zadovoljni.“ Trgovci su dobili svoje mušterije, a Jugoslaveni osjećaj da su važniji i cjenjeniji od bilo kojeg Engleza.

Na Crvenom mostu socijalizmu pomaže kapitalizam. Zahvaljujući bogatim Jugoslavenima, tržnica Ponte Rosso postala je jednom od znamenitosti Trsta.

Za razliku od Amerike gdje je traper već bio prihvaćen, u Jugoslaviji su mladi koji su nosili traperice privlačili poglede neodobravanja te su prozvani Teddy boys. Povijest traperi započinje s Marlonom Brandom i Jamesom Deanom, koji su prvi odjenuli jeans, u slobodno vrijeme te tako ostali ikonama buntovničkog svijeta.

Kultura mladih u socijalističkoj Jugoslaviji razvijala se istovremeno s kulturom mladih na Zapadu. Najjeftinije traperice bile su *Rifle*, prvotno bile zamišljene kao radničke hlače. Konkurencija između trgovaca i potrošača postaje sve veća i nemilosrdnija. Ljudi dolaze autobusima kako bih dotakli ono nešto drugačije, nestvarno za Jugoslavene za koje odlazak u Trst znači dolazak na Zapad.

4. Zaključak

Zajednički interes da se suprotstave Habsburškoj monarhiji i Osmanlijskom Carstvu Slaveni su potaknuti zajedničkom jezičnoj, kulturnoj i etničkoj srodnosti osnovali zajedničku državu Južnih Slavena. Prva tvorevina koja je nastala bila je Država Slovenaca, Hrvata i Srba. S vremenom tvorevina je širila svoje granice, mijenjala oblike i imena da bih na kraju došlo do rata na isto području te bih sve države postale neovisne.

Socijalizam, kao jedno od bitnih obilježja bivše države, definiramo kao niz političkih i ekonomskih teorija utemeljenih na uvjerenju da svi imaju jednako pravo na dio bogatstva te da bi vlast trebala posjedovati i kontrolirati vodeće industrije. Ideologija se definira kao nauka o idejama na kojima se temelji ekonomski ili politički sustav. Socijalizam je danas jedna od najraširenijih političkih ideologija. Podrazumijeva različite teorije, a svaka se od njih nastoji prikazati kao čista, istinska i prava ideologija socijalizma. Različiti oblici socijalizma imaju zajedničko ishodište i zajedničke elemente: podruštvljenje, kooperacija, bratstvo, jednakost i sloboda. Socijalistička su načela usporediva s etničkim načelima.

Kao i socijalizam, moda također uspostavlja i naglašava vrijednosni poredak u društvu. Različiti društveni slojevi njeguju različite modne izričaje pa se u tom kontekstu može govoriti o tzv. visokoj modi (*haute couture*) i tzv. antimodi.

S obzirom na brzinu kojom se modni svijet mijenja, dakako da uz navedene postoje i drugi oblici mode. Dolazimo do modne industrije koja se smatra vodećom u svijetu današnjice. Modni svijet svojim je potrošačima nametnuo potrošnju kao životnu potrebu te razvio tzv. brzu modu koja nastoji u što kraćem vremenskom roku dopremiti željene modele na police trgovina. Posljedice su ovakvog načina proizvodnje ogromne, zbog čega zbog čega se brzom modi ne predviđa dugotrajan životni vijek.

Dvama filmovima analiziranim u ovom radu zajednička je tema revolucije 60-ih godina 20. stoljeća. S jedne strane gledamo grupu studenata koja svojim mladim, ambicioznim i sanjarskim željama ima cilj svijet učiniti boljim mjestom. Dok s druge strane pratimo masovni odlazak u Trst kako bih si građani Jugoslavije priuštiti ono što su voljeni nazivati dašak sna sa Zapada. Danas obične traper hlače, nekad, ne tako davno, bile su simbol bunta i tzv. mladenačke agresije. Grupa studenata koja se pojavljuje u filmu *Generacija 68* na prosvjedima je nosila upravo traper odjeću kupljenu u Trstu.

Oba filma kontekstualno odgovaraju vremenu socijalističke Jugoslavije. Autobusi puni ljudi prelazili su granice svakog vikenda kako bi se kupovalo. Sve je počelo kavom, i, naravno, plavim traperom. Odlazak za tržnicu *Ponte Rosso*, simbol grada Trsta, za Jugoslavene je značio susret sa Zapadom i zapadnjačkom kulturom.

Traperice su postale simbol mladenačkog bunta. Predstavljale su sve čemu su mladi tada težili, bolji i lagodniji život lišen stega socijalističkog režima. U gradovima poput Zagreba i Beograda 1968. godine mogle su se kupiti popularne levisice pa odlasci u Trst nisu bili toliko učestali.

Analiziranim je filmovima zajednička i nostalgija za prošlim vremenom. Ambicije i želje mladih za promjenama danas više nisu toliko izražene, a običan, a običan par traperica dostupan je na svakom uglu. Možemo li reći da smo spali na mrtve duše koje samo hodaju Zemljom bez potrebe za nekom novom revolucijom, u nekom jeftinom i nekvalitetnom traperu s kraja ulice? Ili živimo u snu Jugoslavena koji nije trebao prelaziti granice kaFko bi si priuštio dašak Zapada i koji nije trebao stajati na protestu kako bi se izborio za svoje ja? Živimo li mi zapravo u svijetu gdje nam je sve dano, a opet nismo zadovoljni? Kupujemo stare *Levisice* u *second hand* dućanima te prosvjedujuemo protiv plastičnih vrećica. Možda se generacije mijenjaju, no mladenački bunt još ne jenjava.

5. Literatura

Biočina Ivana, *Modus Vivendi: Ogled o političkom, ekonomskom i društvenom u modi*, Znanje d.o.o., Zagreb, 2014.

Chomsky Noam, *Yugoslavia: Peace, War and Dissolution*, PM Press, 2018.s

Dimitrijević Branislav, *Potrošeni socijalizam: Kultura, konzumerizam i društvena imaginacija u Jugoslaviji (1950-1974)*, Edicija REČ, Beograd, 2016.

Ercegović Vlado, *1968: Kratki vodič*, Redak, Split: Centar za kulturu i cjeloživotno obrazovanje Zlatna vrata, 2019.

Horvat Branko, *ABC jugoslavenskog socijalizma*, Globus, 1989

Hoskin E. Tansy, *Stitched Up: The Anti-Capitalist Book of Fashion*, Pluto Press, 2014.

Klemenčić Matjaž, *Tipologija oružanih sukoba na prostoru bivše Jugoslavija dvadesetih godina 20. stoljeća*, Polemos, 2002.

Little Tyler, *The Future of Fashion: Understanding Sustainability in the Fashion Industry*, 2018.

Matković Hrvoje, *Povijest Jugoslavije: Hrvatski pregled*, P.I.P. PAVIČIĆ, Zagreb, 1998.

Mesarić Milan, *Socijalizam: utopija, zabluda ili realna alternativa kapitalizmu*, Sveučilišna knjižara, Zagreb, 2011.

Paić Žarko i Purgar Krešimir, *Teorija i kultura mode: discipline, pristupi, interpretacije*, DURIEUX, Zagreb, 2018.

Pribicevic Branko, *Socijalizam – Uspon i pad*, Naucna knjiga, 1991.

Ravlić Slaven, *Svjetozi ideologije*, CID Podgorica, Zagreb, 2013.

Silber Laura, *Yugoslavia: Death of a Nation*, Penguin Books, 1997.

Thomas Dana, *Fashionopolis: Why What We Wear Matters*, Penguin Books, 2020.

Tomić-Koludročić Inga, *Alternative Fashion in late socialism*, 2000

Vejvoda Ivan, *Utopijski socijalizam*, Institut za Evropske studije, Beograd, 1990.

Weiss Benedict, *Teorija Raspada, Jugoslavija država po potrebi*, CreateSpace Independent Publishing, 2011

6. Filmografija

Puhovski N., 2016., *Generacija 68*, dokumentarni film, Factum

Bozzer, A., 2017. *Trst, Jugoslavija*, Al Jazeera Balkans